

Mitévők legyünk?

Néhány gondolat Gecse Géza: *Orosz nagyhatalmi politika, 1905–2021*¹ című könyve olvasása közben

„Óorosz népről (drevnerusskaia narodnost) beszélni illúzió.”
„Az oroszok sohasem olyan erősek, mint ahogy elhithetni szeretnék magukról, de nem is olyan gyöngék, hogy le lehessen becsülni őket.” (Churchill)

„Háború idején az igazság olyan értékes, hogy azt mindig hazugságok testőrségének kell védenie.”² (Churchill)

„Zendülésnek nevezem a kelet-európai országok emancipálódási mozgalmát, amely ezek részleges és valószínű, ideiglenes szabadulását jelentette a szovjet/orosz befolyási övezettől, hogy besoroljanak az amerikai–nyugat európai kettős ellenőrzésű politikai és gazdasági övezetbe, a szuverenitás széles körű és sikeres elvesztése árán; a helyzet nem áll távol a »korlátozott szuverenitás« brezsnyevi elméletétől.”³ (Dan Culcer)

Előhang

A recenziók megírásával (főként persze azok megkomponálása idején) rengeteg „baj” szokott történni. S itt most nem azt szeretném taglalni, miért hálátlan dolog *eleve* egy ilyen feladatot elvállalni, hiszen ezzel – „menet közben” – mindenki tisztába jön, aki valaha is megpróbálkozott ilyesmivel. Ilyenkor három alapeset valamelyike szokott történni:

- a) az ember gyorsan elolvassa az opust, rögzít belőle néhány fontos gondolatot, újszerű megállapítást, majd „együltében”, teszem azt, egy hosszú

BORSI-KÁLMÁN BÉLA (1948) történész, műfordító, az MTA doktora.

- 1 Gecse Géza: *Orosz nagyhatalmi politika, 1905–2021*. Budapest, 2022, Ludovika Egyetemi Kiadó.
- 2 *Ukrajnai háború: Az igazságot hazugságok testőrsége védi*. Interjú Anatol Lievennel, a Quincy Institute for Responsible Statecraft vezető Oroszország-szakértőjével. Készült: 2023. május 11. Ford. Naetar-Bakcsi Ildikó Forrás: <https://www.telepolis.de/features/Ukraine-Krieg-Die-Wahrheit-beschuetzt-von-einer-Leibwache-aus-Luegen-8990340.html?seite=all>, 2023. május 9.
- 3 L. Dan Culcer–Cseke Gábor [1941–2023]: *A hajósok visszatérnek*. Aszimmetrikus interjú az ASYMETRIA-ról és még sok egyébről. *Korunk*, 2014/december, 64. (A továbbiakban Culcer–Cseke 2014.)

- hétvégén összecsapja, hogy – mondjuk – túl legyen rajta (fél évszázados tapasztalataim szerint az ismertetések elsőprő többsége ilyen!);
- b) megpróbálja empatikusan átgondolni (értelemszerűen belehelyezve magát a szerző gondolatvilágába, motivációs kényszereibe), *miért* írta meg művét, és *mit akart üzenni* vele nekünk, „közönséges halandóknak”, akik helyzetükből, hiányos felkészültségükből – *tudatlanságukból* – következően soha nem lesznek olyan szinten, hogy egyenrangú szakemberekként „szóljanak hozzá” a könyv tartalmához, mondanivalójához, vagyis *lényegéhez*;
- c) s végül van egy harmadik is, amikor minden külön motiváció nélkül módszeresen, időt rá szánva olvas, dokumentálódik, *tanul* az ember...

Az igazi „gondok” persze akkor kezdődnek, amikor az ismertetendő könyv témája valamilyen előre nem kalkulálható „esemény” miatt hirtelen roppant aktuálissá válik. Ez a megállapítás minden kétség nélkül különösen érvényes Gecse Géza *Orosz nagyhatalmi politika, 1905–2021* című több mint másfél évvel ezelőtt megjelent alapmunkájára.⁴ Leginkább azért, mert 2022. február 24-e (az ukrajnai orosz invázió) kezdete óta a recenzens egyetlen olyan mondatot sem írhat le többé, amelynek fatális módon ne volna/lenne/lehetne akár a napi politika fénytörésében is értelmezhető/értékelhető/torzító hatása, „át-hallása”...

I. „Óorosz népről (drevnerusskaia narodnosty) beszélni illúzió.”⁵ Észrevételek az orosz és az ukrán etnogenezis margójára

Az „oroszokról”, az „orosz-szovjet világról” szinte minden magyarul érző és gondolkodó férfinak és nőnek van valamilyen, ha nem is közvetlen tapasztalata,

- 4 Budapest, 2022, Ludovika Egyetemi Kiadó. (A továbbiakban Gecse 2022.) L. erről még Sas-halmi Endre: Akkor és most – Az orosz nagyhatalmi politika. *Újkor.hu*, 2022. október 6. (<https://ujkor.hu/content/akkor-es-most-az-orosz-nagyhatalmi-politika> (a továbbiakban Sas-halmi 2022); Tefner Zoltán: Kényszerpályák. Nagyhatalmi terjeszkedés és bolsevik messianizmus. Gecse Géza: *Orosz nagyhatalmi politika, 1905–2021* [Budapest, 2022, Ludovika Egyetemi Kiadó] című könyvéről]. *Magyar Nemzet*. Lugas [Könyvesház], 2022. november 5., 15; továbbá Hammerstein Judit: Az orosz birodalomépítés 20–21. századi alakváltozásai. Recenzió „Gecse Géza *Orosz nagyhatalmi politika, 1905–2021*” című kötetéről. *Polgári szemle*. Gazdasági és társadalmi folyóirat, 18 (4-6), 398–401 (forrás: mtak.hu; <http://real.mtak.hu>).
- 5 Font Márta–Varga Beáta: *Ukrajna története*. Szeged, 2006, Bölcsész Konzorcium, 7 (a továbbiakban Font–Varga 2006). L. még erről röviden: Tóth Sándor: *Ukrajna államiségének kialakulása és népei* (https://geogr.elte.hu/PHD_konferencia_ELTE_2002/doktori_konferencia_anyagai_2002/tothsandor.pdf), továbbá: *Az „ukrán” nép eredete és állam...* (<http://tortenelem-hu.hupont.hu/40/az-ukran-neperedete-es-allam>)

de többnyire inkább felületes ismerete. Amely, tegyük azonnal hozzá, az esetek elsősorú többségében objektív és szubjektív okok bonyolult láncolata – vagyis a Történelem – miatt *eleve nem lehet pozitív*.⁶

Ez nem kizárólagosan az „oroszok” hibája/bűne, mint ahogy mi, magyarok, lengyelek, litvánok, lettek, észtek, románok sem tehetnek/tehetünk igazán róla, hogy „így alakult”...

Hát még az ukránok, akiknek erősen megkésett s éppen a nagyorosz birodalmi aspirációk (meg az orosz önszemlélet ezzel is sok szálon összefüggő, már-már genetikailag kódolt bizonytalanságai s ugyancsak ebből levezethető bakugrásai) következtében hosszú évszázadokon át és óta tűzzel-vassal akadályozott néppé, majd nemzetté válása még jobban függ (nagy)orosz testvéreitől, mint bárki másé!⁷

Be kell vallanom, igen „érdekesnek” tartom, hogy az alatt a csaknem egy év alatt, amióta erre a feladatra készülök (egészen pontosan: mindenféle kibúvókkal halogatom megírását), ennél fogva a szokásosnál is többet olvasok e geopolitikai/geostratégiai világhatárterület⁸ történelmi, társadalomtörténelmi s „ideológiai” háttéréről és lehetséges okairól a kezembe kerülő történelmi és politológiai írásokban alig találtam valamit egy, a két testvérnépet egymástól *kezdettről fogva elválasztó* s szintén a történelem homályába vesző mozzanatról. Nevezetesen arról, hogy a nyilvánvaló (ó)szláv etnikai bázison, amely mindkét a bizánci kereszténységet választó nép (akárcsak a belorusz) legfőbb sajátosságait adja, s amelyet köztudomásúan *varég* (viking) törzsfők szerveztek erős államkezdeménnyé az orosz és ukrán *etnogenezis* a Kijevi Rusz megszűnése óta egymástól eltérő utakon, ritmusban és színezettel ment végbe, s a legnagyobb jóindulattal sem állítható, hogy befejeződött volna.

Itt nem árt rögtön figyelmeztetni a gyanútlan Olvasót, hogy ami „Putyin háborúja”⁹ fedőnév alatt épp mostanában történik, az csupán e hihetetlenül

6 L. erről például [NYUGAT vagy KELET] Vita Ukrajna és Oroszország bűneiről. Pogrányi Lovas Miklós, Stier Gábor (Műsorvezető: Király Tamás). *Ultrahang*, 2023. szeptember 8. (https://www.youtube.com/watch?v=1KW_k40qtE)

7 L. erről röviden Bihari Dániel: Mély gyökerei vannak Putyin birodalomépítő ambíciójának, *24.hu*, 2022. február 27. (<https://24.hu/tudomany/2022/02/27/putyin-haboru-orosz-birodalom-ukrajna/>); Lugosi Dániel: Ezért tekinti Putyin oroszoknak Ukrajnát, *24.hu*, 2022. március 6. (<https://24.hu/2022/03/06/ukrajn..>) [Sz. Bíró Zoltán, Gyóni Gábor és Mezei Bálint az orosz-ukrán közös történelemről és az orosz birodalmi tudatról].

8 Vö. Kiss Andrej: Világok háborúja. *Népszava* [Szép Szó], 2023. október 28., 5.

9 L. erről kimerítő részletességgel Sz. Bíró Zoltán: *Putyin háborúja*. Budapest, 2023, Gondolat Kiadó (Progress könyvek 24.; vö. Huszár Ágnes: EX LIBRIS, *ÉS*, 2023. szeptember 1., 19) L. még Uő: <https://infostart.hu/interju/2023/06/07/sz-biro-zoltan-putyin-haboruja-az-orosz-hegemonia-visszaallitasarol-szol>; Az SzVO (szpeciálnaja vojnennaja operácija) háttéréről l. még Csurgó Dénes: Putyin oligarcháinak kell ez a háború, még ha fáj is. *444*, 2022. december 27. (<https://444.hu/2022/12/27/putyin-oligarchainak-kell-ez-a-haboru-meg-ha-faj-is>)

összetett, elhúzódó folyamat egy soron következő fázisa: a történelmileg óriási késéssel kifejeződő *modern ukrán nemzettudat* a szemünk előtt zajló, valószínűleg legdöntőbb s bizonyos legtragikusabb mozzanata!

l/1. Szkiták, szarmaták, türkök és finnugorok az ukrán és orosz nép kialakulásában

A mai Ukrajnával határos régiókban, de egész Dél-Oroszország területén már Nagy Vlagyimir (kb. 978–1015) erős óorosz állama idején, de már azt megelőzően is Közép- és Kelet-Ázsiából ide sodródott kipcsak-török nyelvűnek tartott törzsek (avarok, kazárok, besenyők, úzok, torkok, majd kunok) szerveztek viszonylag életképes kora feudális ('nomád') államalakulatokat, amelyek törzslakossága nagyrészt a türk (kipcsak) etnikumhoz tartozott, nem kevés iráni (alán) és különféle ószláv törzsekből összetevődő, jórészt politikai függésben élő segédnéppel. Ez a népkonglomerátum olykor *fehér kun(ok)* összefoglaló néven is szerepel a történeti forrásokban, főként Szent Nyesztor 1100 körül keletkezett krónikájában, a *Poveszty vremennih letben*.¹⁰ Orosz nevük *polovec*, s mi, magyarok sem igen tudjuk (mert elfelejtettük), hogy a 'palóc' népnév is innen származtatható. S persze az is régen feledésbe merült már, hogy Szent László királyunk 1068-ban, a kerlési (cserhalmi) csatában nem egy kun, hanem egy úz¹¹ harcos nyeregkápájáról szerezte vissza – diadalmas bajvívás jutalmaként – a gyönyörű leányt...

S hogy mit akarok ezzel mondani? Nagy vonalakban azt, hogy *Fehér Kumánia* népe ugyan jelentősen megfogyatkozott a rafinált „bizánci diplomácia” által szított és manipulált állandó törzsi villongásokban (főként a besenyőkkel vívott öldöklő testvérharcban), a Kelet-római Birodalom meg a Kijevi Rusz hadaival vívott pusztító küzdelmekben, s Kötöny vezér a mongol hordák elől menekülő *kunjai* is a Kárpát-medencében találtak nem kevés bonyodalmak után új hazára – Nyesztor Krónikája hemzseg a kunokkal vívott élet-halál harcok veretes leírásától. Ki ne hallott volna a halálba menő Igor hadáról meg Ilja Muromec, a ruszkij Vityaz hőstetteiről, ugyancsak a *polovecek* ellenében? Az „orosz világ” és mitológia rendkívüli bonyolultságának érzékeltetésére írom le itt félve azt is, hogy a legendás hős – Ilja MUROMEC – nevében is egy régóta kihalt (egészen

10 *Régmúlt idők elbeszélése. A Kijevi Rusz első krónikája.* Ford. Ferincz István. Budapest, 2015, Balassi Kiadó (Magyar Őstörténeti Könyvtár). L. erről bővebben Kovács Szilvia: *A kunok története a mongol hódításig* [Szántó Richárd térképeivel]. Budapest, 2014, Balassi Kiadó (Magyar Őstörténeti Könyvtár, 29).

11 L. bővebben Pálóczi Horváth András: *Besenyők, kunok, jászok.* Budapest, 1989, Corvina Könyvkiadó, továbbá Uő: *Nomád népek a kelet-európai steppén és a középkori Magyarországon.* In *Zúduló sasok Új honfoglalók – besenyők, kunok, jászok – a középkori Alföldön és a Mezőföldön.* Gyula, 1996, Erkel Ferenc Múzeum.

pontosan a 'nagy-oroszokba' beolvadt) másik, a ma is élő, de időközben két ágra szakadt, mordvinokkal rokon finnugor népnév, a *muroma*¹² rejtőzik.

A szintén a „halszagú atyafisághoz” tartozó merjakkal még mostohábban bánt a sors:

„A muromák nevét a »Murom« helynév megőrizte, a merjakknak ennyi nyoma sem maradt” – olvashatjuk az egyik forrásmunkában.¹³

Botcsinálta „russzistaként”¹⁴ azonnal átfutott az agyamon egy következtetés is, ami a szlavisták és a képzett nyelvészek számára bizonyára közhelyszámba megy, de az átlagolvasó (még ha esetleg történész is) nem biztos, hogy hallott róla s meg is fogalmazta magának: a nagy-orosz etnikum főként a finnugor népek és néptörödékek rovására gyarapodott és terjeszkedett, míg az a népkonglomerátum, amelyet ma *ukránnak* nevezünk – s annak is főként „kozák” gyűjtőnéven¹⁵ ismert jellegadó szegmense – jobbára különféle, a magyarság etnogenezisében is több-kevesebb szerepet játszó türk néptörödékek beolvasztásával vált azzá, ami...

Vagyis, gondoltam, ez is egy rejtett választóvonal tehát...¹⁶

A „dolog” nem hagyott nyugodni, három hónappal ezelőtt felütöttem tehát egy érdekesnek tűnő szakmunkát, Kalevi Wiik: *Az európai népek eredete* című kézikönyvét,¹⁷ hogy felfrissítem az e „tárgyban” az elmúlt évtizedek során szerzett halványuló ismereteimet...

Az eredmény minden várakozásomat felülmúlta, azt is mondhatnám/írhatnám, hogy megdöböntett: az a földrajzi térség, amelyet napjainkban Ukrajna néven ismerünk, az Ibériai félsziget északi része (főként a mai Baszkföld és Dél-Franciaország), továbbá a Balkán mellett az utolsó nagy jégkorszak után a kontinenst újra fokozatosan birtokba vevő Homo Sapiens harmadik törzs-területe, valamiféle népi tartálya, menedéke (*etnikai refugiumja*), ahonnan vagy

12 Vö. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Muromák>; Bakró-Nagy Marianne–Kálmán László: Miért halt ki a muroma? *Élet és Irodalom*, 1997. május 30., 2. L. erről bővebben Font-Varga 2006, 10–12, 56–61.

13 Font-Varga 2006, 7.

14 L. erről Borsi-Kálmán Béla: Utószó helyett. Rögtönzött gondolatfoszlányok az „orosz út”-ról, avagy mit jelent(het) orosznak lenni? In Hammerstein Judit: *Oroszok és magyarok. Magyar írók Oroszország/Szovjetunió-tapasztalata az 1920–1930-as években*. Az utószót írta: Borsi-Kálmán Béla. Budapest, 2022, Örökség Kultúrpol. Int. Nonprof. Kft. (Nyugat-eurázsiai idő), 427–434. (A továbbiakban Hammerstein 2022.) Hammerstein kiváló könyvét Gecse Géza is méltatja. L. Gecse Géza: A magyarok és az orosz jegesmedve. *Magyar Szemle*, 2023/11–12., 71–82.

15 L. erről A kozákság kialakulása és felemelkedése a 15. század végétől 1648-ig. In Font-Varga 2006, 93–104.

16 Font Márta: A mai Ukrajna középkori régiói és lakói. *BBC History*, 2022/4., 6–11. (Különösen: A keleti szlávok nyelvi és kulturális differenciálódása. Uo. 8–11.)

17 Kalevi Wiik: *Az európai népek eredete*. Ford. Kádár György. Budapest, 2008, Nap Kiadó (a továbbiakban: Wiik 2008).

a vele szomszédos régiókból a jelenlegi nyugat-közép- és dél-kelet-európai népek nagy részének ősei kirajzoltak. Ily módon a mai ukrán felségterületek tőszomszédságában, egymástól földrajzilag viszonylag nem túl nagy távolságban három indoeurópai nép- és nyelvcsalád őspopulációi éltek: a *germánok* Dél-Skandináviában, a *balti törzsek* (a lettek, litvánok s az azóta kihalt poroszok ősei) a mai Lengyelország, Litvánia és Belorusszia határvidékén, tőlük nem nagyon messze az ósláv törzsek (a mai nyugati, keleti és délszlávok *közös ősei*, kezdetben a balti törzsekkel keveredve) pedig a mai Ukrajna nyugati és északi régióiban – ugyancsak aránylag kis távolságban a *balti finnek* (észtek, izsórok, lívek, vepszék, vótok) eleitől, továbbá az európai Oroszország magterületét benépesítő, ott őslakosoknak számító különféle finnugor nyelveket beszélő népekétől...¹⁸

Amikor pedig, immár „szagot kapva”, leporoltam néhány régi szakkönyvemet, s átfutottam vonatkozó részeit, továbbá – növekvő kíváncsisággal – a világháló segítségével újabb nyelvészeti-etnológiai dolgozatokba is több-kevesebb alaposítással belemerültem, mi tagadás a szó szoros értelmében „kétségbeestem”: kiderült, hogy szinte semmit sem tudok a Dnyeszter és az Aral-tó közötti földrajzi térség a hun korszakot megelőző népmozgásairól, hogy nevesítsem is: a szkítákról és a szarmatákról, akik az „ősidőkben” szintén részt vettek az ósláv törzsek keveredéséből nagy késéssel külön népekké szerveződő keleti és déli szlávok kialakulásában s mai etnikai arculatuk formálásában. S azt a keveset is, amiről tudni véltem, sutba kell vágnom, mert vagy eleve nem igaz, vagy ha tartalmaz is valósnak vélelmezhető értesülésmozaikokat, azok egészen másképp is összerakhatók¹⁹...

S tovább menve azon kezdtem el töprengeni: vajon elképzelhető-e, hogy a *fehér kun* összefoglaló néven ismert népkonglomerátum tagjai „úgy eltűntek”-e volna, „mint” – az ósláv őskronika szavajárásával – a párszáz évvel korábban Belső-Ázsiából térségünkbe érkezett, valószínűleg többségükben szintén ötörök nyelvű „avarok”? Minthogy tudva levő, az avarok sem „tűntek el” – legfőljebb a történeti forrásokban nem szerepelnek hangsúlyosan a pannóniai központú avar kaganátus (668–803) széthullása után/óta, hiszen nyílt titok, hogy nem csupán szomszédaink (kivált a horvátok és a szerbek, de talán az „osztrákokat” és a bajorokat sem kivéve) néppé válásában töltötték be fontos szerepet, hanem minden valószínűség szerint a mai magyarság kialakulásában (főként a Dunántúl és a Duna-Tisza köze különféle régióiban, pl. a Rábaközben) is nem elhanyagolható súlyuk volt éppúgy, mint kétszáz évvel utóbb a hansági/mosonyi, a Balaton-felvidéki, a Körösök-vidéki, a temesközi és a háromszéki bese-

18 Wiik 2008, 56–67.

19 Uhrman Iván: *Kazárok, magyarok, zsidók*. Máriabesenyő, 2020, Attraktor.

nyőeknek...²⁰ Akárcsak, hogy még tovább színezzük a magyar etnogenezis amúgy is tarka szöttejét: a zömükben zsidó hitű kabaroknak a mai Borsod vármegyében és a Bodroghközben, talán másutt is...²¹ Hát még a kunoknak (és az iráni eredetű jászoknak), akiknek leszármazottai köztudomásúan itt élnek közöttünk a két Kunságban és a Palócföldön, meg természetesen a Jászságban, szétválaszthatatlanul elkeveredve a magyar etnikum egyéb komponenseivel.

És nemcsak ott, hanem – immár a románságba beolvadva – Havaselvén (leginkább a hajdani Szörényi Bánság, mai nevén Olténia területén) és Moldvában is. (A később, 1350 körül megszervezett moldvai fejedelemség székhelye és mindmáig legfontosabb városa – Iași – *Municipium Iasorum*, illetve *Tîrgul Iașilor/Târgul Ieșilor* névvel szerepel a latin és román nyelvű krónikákban, magyarán *Jászvásárként*)... Nem is beszélve az időközben ugyancsak ortodox kereszténnyé vált gagauzokról, akiknek ősei nagyon valószínűen szintén részint a „Milkói kún [katolikus] püspökség népei”²² közé tartozhattak, de az sem zárható ki, hogy az Aranyhorda lakossága is jelentős arányban ugyancsak a fehér kunokból vált a századok során tatárrá, akárcsak kicsit korábban a volgai bolgárok.

S ami témánk szemszögéből még fontosabb: egy tekintélyes hányaduk nagyon is valószínűsíthetően nyomtalanul felolvadt a *kozákságban*.²³

És így tovább.

Vagyis, visszacsatolva gondolatmenetünk elejére: a mai oroszok és az ukránok más és más etnikai színezettel kovácsolódtak külön (rokon)néppé és közös – számunkra, magyarok számára meglepő módon – végső soron etnikailag rokonságban állnak velünk, akárcsak (a nagyjából hasonló arányban mindkét népből felszívódott kunok révén) román szomszédaink.

S mindez együtt azonnal rávilágít ama zavarba ejtő s egyben szomorú tényre, amit a neves finn nyelvész így fogalmazott meg főntebb hivatkozott, hallatlanul érdekesítő szakkönyvében: „elmondhatjuk, hogy Délkelet-Európa egésze egy olyan, igen bonyolult komplexumot alkot, ahol igen nehéz kideríteni a népeségek, nyelvek közötti kapcsolatokat és azok keveredéseit”.²⁴

20 Balogh Csilla: *Eltűntek, mint az avarok... – Avar kori temető Zamárdi-Rétiföldeken*. Budapest, 2019, Martin Opitz Kiadó. Vö. Infostart (<https://infostart.hu/tudomany/2019/09/19/kelendo-a-zamardi-avarok-tortenete>).

21 Egyik réges-régi olvasmányemlékem Hóman Bálint valamelyik magvas tanulmányából a „borsi kabarok” jelzős szöösszetétel...

22 Makkai László: *A milkói (kún) püspökség és népei*. Debrecen, 1936, Pannonia Könyvnyomda Vállalat.

23 Font 2006, 56–61.

24 Wiik 2008, 305. Ideillő mozzanat, hogy Ukrajna mai lakosságának mintegy tizenöt százaléka az orosz-ukrán (ukrán-orosz) keveréknyelvet – a *szurzsikot* – használja (vagyis, akárcsak Temesvár lakosainak tekintélyes hányada 1920 körül), egyik fő nyelvet sem beszél tökéletesen. A rengeteg magát ukránnak valló, de csak oroszul beszélő ukrainai polgárról nem is beszélve. A magukat ukránnak érzők aránya nyilván napról napra nő, de még korántsem dőlt el, hogy melyik irányban fog megállapodni. (Vö. az írásunk 79. sz. jegyzetében hivatkozott Gecse-interjúval. L. még erről Vonnák Diána: A legjobb golyóálló mellény. Ukrajna nyelvéről. *Magyar Narancs*, 2022. április 7., 44–45.)

Más szóval még képzett szaktörténészeknek és nyelvtudósoknak is hallatlanul nehéz feladat hajszálpontos fogalmakat és szilárd fogódzókat találni a délkelet-európai térség és Oroszország mai lakossága etnikai és nyelvi gyökereinek kitapogathoz!

S akkor hol vagyunk még a nemzeti ébredés – a nacionalizmusok kialakulása – 18–19. századi hajnalától, amely érzelmi felfűtöttsége révén még jobban összekuszálta az oroszok és az ukránok eleve szerfelett komplikált viszonyrendszerét...

II. „Az oroszok sohasem olyan erősek, mint ahogy elhitetni szeretnék magukról, de nem is olyan gyöngék, hogy le lehessen becsülni őket” (Churchill)

II/1. Elmosódó olvasmányemlékek

Egyszer, ha emlékezetem nem csal meg, 1983 tavaszán egy Szajna-parti antikváriumban pár frankért megvettem egy téglavörös színű, cafatokra szakadt borítójú, eléggé rossz állapotban levő kis méretű kiadványt, amelyet sokáig őriztettem könyvtáramban. Francia nyelvű volt, valamikor 1920 körül adták ki, úgy rémlik, Párizsban, szerzője egy patinás családból származó herceg volt, talán egy eloroszosodott Bagration. De ebben egyáltalán nem vagyok biztos,²⁵ mert a könyv sajnos nincs meg, elkallódott valamelyik költözésnél, vagy nem hozta vissza az a hallgató vagy hallgatónő, akinek könnyelműen kölcsönadtam valamilyen kelet-európai témájú szemináriumi dolgozat háttéranyaga gyanánt.²⁶

A memoár jellegű szövegbe időnként beleolvastam, de nem jutottam benne túl messzire. Mindössze két betétje vésődött egy kicsit mélyebben, de mégis elmosódóan a memóriámba: Raszputyin Juszupov herceg és barátai által végrehajtott bestiális legyilkolása/kivégzése²⁷ meg az orosz arisztokrata bevezetőjének néhány sokatmondó passzusa.

25 Megtörténhet, hogy inkább Nyikolaj Trubeckoj valamelyik, az „eurázsianizmust” taglaló munkája lehetett. Vö. Gecse 2022, 133–135. L. még ehhez magyar nyelven: Nyikolaj Szergejevics Trubeckoj: Európa és az emberiség. In: Gazdag Ferenc–Ljubov Siselina (szerk.): *Oroszország és Európa: Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény*. Budapest, 2004, Zrínyi Kiadó, 273–302. Vö. írásunk 27., a 70. és a 80. sz. jegyzetével is!

26 Ez sajnos elég gyakran megtörtént, és sok értékes, olykor egyenesen nekem dedikált könyvem bánja. (Az írás szerzője 1982 és 2018 között az ELTE Kelet-Európa Története Tanszéke oktatójaként rendszeresen tartott délkelet-európai, főként román tárgyú szemináriumokat.)

27 Eme betét tartalma, pontosan nem tudnám megfogalmazni miért, goszpogyin Prigozsinnak 2023. augusztus 23-án bekövetkezett „repülőbalesete” hírére villant át az agyamon... (L. erről például a következő anyagokat: Jevgenyij Prigozsinnak meghalt (*Index.hu*; <https://index.hu/kulfold/2023/08/27/haboru-orosz-ukran-konfliktus-oroszorszag-tver-repuloget-szerencsetlenség-jevgenyij-prigozsinnak-wagner-csoport-meghalt/>); Harsányi György: Megerősítették Prigozsinnak halálát. *Népszava*, 2023. augusztus 28., 8.) Prigozsinnal l. még Isabelle Mandraud-Benoît Vitkine: Les milles vies d’Evgueni Prigojine. *Le Monde*, 2023. augusztus 26., 2–3. Vö. Interjú a háború összeesküvés-elméleteiről Sz. Bíró Zoltán Oroszország-szakértővel / F. P. 82. (*YouTube*; <https://www.youtube.com/watch?v=nwhgyHFemRo>)

Ez utóbbiban, egyebek között az állt – emlékezetből próbálom összerakni! –, hogy a végtelen távolságokat átívelő Orosz Birodalmat végeredményben a végtelenségig kiszipolyozott, kizsigerelt, megalázott orosz nép emberfeletti munkabírása, fájdalomtűrő képessége, igénytelensége, továbbá a Cár Atyuska – *L'Empereur de toutes les Russies* – iránt érzett ugyancsak határtalan alázata s rajongásig fokozódott vallásos tisztelete tartja össze.

Arra sajnos már nem emlékszem, hogy a kékvérű szerző tett-e valamilyen halvány célzást arra, hogy ennek az irgalommal és kegyetlenséggel elegyes elképesztő szívósságnak és szilajságnak vannak/lehetnek-e időbeli s egyúttal mennyiségi korlátai, vagy örök időkre érvényes adottságként értelmezendő-e?

Ez a kérdésfelvetésem annál is inkább érvényesnek, sőt időszerűnek is látszik, mert ez az általam rögtönzésszerűen és nyilván pontatlanul idézett gondolat épp a gúnyosan többek által „Putyin agya” gyanánt aposztrofált orosz geopolitikus, Alekszandr Dugin talán legfontosabb, egyúttal leghatásosabb munkája – *A geopolitika alapjai* – egyik saroktétele. Így hangzik – Lóránt Károly szakavatott összefoglalójában:

„Dugin szerint az orosz nép egy történelmi közösség, etnikailag, kulturálisan, lelkileg és vallásilag egységes, egy sajátos civilizáció hordozója, amely nem egy, hanem számos állam létrehozásában játszott meghatározó szerepet a régi szláv fejedelemségek mozaikjától Moszkva-Oroszorszáig, Nagy Péter birodalmáig és a szovjet blokkig. A különböző formációk közötti folytonosságot az orosz nép nem egyszerűen csak etnikai alapon biztosította, hanem sajátos, önálló civilizációs eszmét fejezett ki bennük, amely nem hasonlított semmilyen máséhoz. Nem az állam hozta létre az orosz nemzetet, hanem az orosz nemzet, az orosz nép a történelem során különböző típusú államrendszerekkel kísérletezett. Mindez indokolja, hogy a geopolitikai koncepció kialakításának középpontjába az orosz nép és annak érdekei kerüljenek. Dugin tehát az orosz népet egy olyan integráló erőnek tartja, amely képes más népeket összefogni, és ez is a hivatása az eurázsiai térségben.”²⁸

Persze ennek esszém témája szemszögéből vajmi kevés a jelentősége: Napóleon Grande Armée-ja után a Wermacht hadigépezete is meghajolt Tél Tábornok a végérhetetlen ukrán és orosz rónák hőmezői és sártengere és – még inkább –

28 L. Lóránt Károly: Az orosz nép, mint integráló erő – a geopolitika alapjai (1.) *Magyar Hírlap*, 2022. augusztus 26. (<https://www.magyarhirlap.hu/velemeney/20220825-az-orosz-nep-mint-integralo-ero>) Egy másik magyar geopolitikai szakértő (Szilágyi István) az én hajdani elmosódó olvasmányemlékimmel szintén teljes összhangban emígy foglalja össze a dugini koncepció alaptételét: „A tizenötödik század óta a Oroszország a »szárazföldi civilizáció«, a kontinentális Róma pólusát testesíti meg. Erre a civilizációra a konzervativizmus, a holisztikus szemléletmód, az antropológiai közösség (a nép fontosabb, mint az egyén), az áldozatvállalás, az idealisztikus irányultság, a hűség, az askétizmus, a becsületesség és a lojalitás a jellemző.” L. Szilágyi István: Az orosz geopolitikai gondolkodás. Áttekintés. *Geopolitikai Szemle*, 2019/1, 33. (<https://core.ac.uk/download/pdf/229457165.pdf>) Duginról és doktínájáról l. még Gecse 2022, 228–229, 265–266, 283–284, 308, 332.

a Sztálin által végszükségből régi jogaiba visszahelyezett *nagyorosz patriotizmus* emberéletet nem kímélő áldozatvállalása, legendás önfeláldozása előtt.

Siroká sztráná, mojá rodnájá...²⁹

Már az általános iskolában is oktatják, hogy a sztálingrádi csata után fordult a kocka s a Vörös Hadsereg soknemzetiségű, de orosz és ukrán többségű egységei nem kevesebb mint huszonhét milliós embervesztéssel meg sem álltak Berlinig. (Megint csupán zárójelben jegyzem meg, hogy az odesszai születésű Rogyion Jakovlevics Malinovszkij marsall Magyarországot „pacifikáló” II. Ukrán Frontjának hadosztályai legénységét föltehetően jelentős részben a hajdani kozákok leszármazottai alkották.³⁰ Másképp fogalmazva, a Történelem furcsa fintoraként, a Magyarországot végigzabáló és megszállhatatlan magyar nőt megbecstelenítő „felszabadítók” – noha gyaníthatóan jelentős arányban ukránok lehettek – eredeti történelmi nevükön „ruszki/k/” gyanánt rögzültek a magyarok történelmi emlékezetében!³¹)

S miért jut eszembe éppen most ez a mozzanat? Hát azért, mert gyermekként azt olvastam Tolnai Simon tízkötetes nagy *Világtörténelme* vonatkozó részében, hogy Nyugat-Szibériát Jermak Tyimofejevics (1532–1585) atamán fáradságot és félelmet nem ismerő kozákjai hódoltatták IV. (Rettenetes) Iván cár nagyobb dicsőségére. (Ismét csak zárójelben jegyzem meg, hogy Jermak vezér marcona „ukrán” harcosai épp legközelebbi nyelvrokonaink, a vogulok és az osztyákok [manysik és hantik] hadait és szállásterületét pusztították a legnagyobb „sikerrel”...)³²

29 Широка страна моя родная – Renat Ibragimov, Lyricstranslate.com (<https://lyricstranslate.com/ru/%D1%88%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B0-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B0-%D0%BC%D0%BE%D1%8F-%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D1%8F-shiroka-strana-moya-rodnaya-sz%C3%A9les-f%C3%B6ld-az-%C3%A9n.html>)

30 Sejtésem még nem igazolódott száz százalékosan, ám egy olyan Kárpátaljáról érkezett friss értesülés birtokába jutottam, mely szerint az 1956-os „rendcsinálók” elsőpró többsége bizonyosan ukrán volt. A *Ki támadta meg Magyarországot 1956-ban* című dokumentum két pontját fogom idézni: „2. A Magyarországra érkező katonák nagy része a harkivi ezredből érkezett, ahol szinte mindenki ukrán és belarusz nemzetiségű volt; 3. A Magyarországot megszálló orosz katonák olyan szinten voltak ukrán többségben, hogy az országunkat elhagyó utolsó katona, Viktor Silov is ukrán volt.” (A szerző itt köszöni meg Varga Verának, hogy ezt a dokumentumot rendelkezésére bocsátotta! B.-K. B.)

31 Vö. ismételten az 6. sz. jegyzetben feltüntetett beszélgetést!

32 https://hu.wikipedia.org/wiki/Jermak_Tyimofejevics. L. erről bővebben: Szili Sándor: *Szibéria birtokbavételének koncepciói az orosz és szovjet történetírásban*. Szerk. Szvák Gyula. Budapest, 2005, Magyar Ruzsisztikai Intézet (Ruzsisztikai Könyvek, XIV). A manysik és hantik (vogulok és osztyákok) gyorsuló ütemű felmorzsolódása egyszersmind eloroszosodása/eloroszosítása szomorú folyamatának megkapó szépirodalmi megörökítése Jeremej Alpin nevéhez fűződik. L. *A hamvadó tűznél. Elbeszélések az Obi Észak hanti népének hitéről, szokásairól, szertartásairól, hagyományairól*. Ford. Nagy Katalin. Budapest, 1998, Larus Holding; *Szűzanya a véres havon*. Ford. Nagy Katalin. Budapest, 2002, Magyar Napló Kiadó (Vö. Bártfai Gergely: *Roknok. Népszava*, 2023. június 13.); *Az első földet kerestükben. Hanti regény*. Ford. és szerk. Nagy Katalin. A jegyzeteket készítette: Nagy Katalin és Somogyi László. Az Utószót írta: Nanovszky György. Budapest, 2015, Finnugor Népök Világkongresszusa Magyar Nemzeti Szervezete a 13. Finnugor Írókongresszus alkalmából.

S végül ismét egy elmosódó olvasmányemlék, immár Mészöly Miklóstól, aki 1990/1991 körül a *Valóság* című folyóiratban egy kétrészes esszéjében nyomatékosan figyelmeztetett, hogy az oroszok önbecsülése és önérzete súlyos sebet kapott a „nagy” Szovjetunió széthullásával, s ez a kínzó frusztráció szinte biztosan arra fogja sarkalni őket, hogy az első adandó alkalommal revánsot vegyenek az őket ért megaláztatásért – egy (ön)pusztító nagy háború formájában is akár...³³

Pedig az esszé megjelenése idején Vlagyimir Putyin, a Drezdai Barátság Ház fedésben levő vezetője³⁴ talán még balaljkával kísért érzelmes orosz (és ’kozák’) népdalokat hallgatott sörrel öblögetett vodkaiszogatósa közben a kultúrotthon söntésében, esetleg épp csomagolt, s nem is sejtette, hogy alig három évtized múltán – az orosz „mélyállam” kiválasztottjaként – épp ő fogja kiadni a parancsot az ukrajnai „különleges hadművelet” 2022. február 24-ei megindítására...

II/2. Hevenyészett geostratégiai megfontolások

Ám itt néhány kényszeredett mondat erejéig ismét félbe kell szakítanom e nyögvenyelősen induló ismertetés gondolatmenetét, ha csak nem akarom végképp elveszíteni a fonalat: tulajdonképpen, ha teljesen lecsupaszítjuk s nevükön nevezük a „dolgokat”, mi a baj az oroszokkal, az orosz önszemlélettel és identitással, a nagyorosz birodalmi gondolattal, az oroszok történelmileg nem megalapozatlan zsigeri félelmeivel egy újabb – s megint Nyugat felől, „Európa” irányából fenyegető – geostratégiai harapófogótól, netán egy elméletileg s effektíve egyaránt tényleg teljességgel nem kizárható hátbatámadástól? Még szigorúbban fogalmazva: Európa és a világ *nem orosz része* (a csupán taktikai és *nem* stratégiai szövetségesnek tekinthető Mennyei Birodalmat és Iránt is ideértve) meddig tanúsíthat empatikus megértést ama orosz geopolitikai/geostratégiai adottsággal/saroktétellel szemben, miszerint magas, nehezen járható hegláncok

33 Az esszéket tartalmazó *Valóság*-számok szintén elkeveredtek valamelyik költözésnél, de gondolom könnyen visszakereshetők! L. erről bővebben (s immár történelmi alapossággal) Andrzej Nowak: Revansot venni a történelmen, avagy a posztszovjet totalitárius potenciál. Ford. Pálfalvi Lajos. In *Uő: Az orosz birodalom áldozatai – a birodalom mint áldozat*. Ford. Pálfalvi Lajos és Reiman Judit. Budapest, 2022, Örökség Kulturpolitikai Intézet (Nyugat-eurázsiai idő), 233–271.

34 L. erről, továbbá a putyini birodalmi stratégia mélyebb összetevőiről, az Ukrajnával, az oroszok és ukránok közötti etnikai, nyelvi és nemzettudati eltérésekkel kapcsolatos téves kalkulációkat is beleértve Ablonczy Bálint: Miért támadta meg Oroszország Ukrajnát? Egy stratégiai tévedés okai és következményei. *BBC History*, 2022/4, 3–7. (A továbbiakban Ablonczy Bálint 2022.) L. erről bővebben Romsics Ignác–Rácz András–Fedinec Csilla: *Az orosz–ukrán konfliktus történelmi háttérrel*. Budapest, 2022, Kossuth Könyvkiadó (vö. Huszár Ágnes: EX LIBRIS, *ÉS*, 2023. szeptember 1., 19).

és határtalan óceánok hiányában az orosz magterületek (Moszkva, a Volgatorkolat, az Ural-hegység s leginkább Nyugat-Szibéria) hatékony védelméhez sok tízezer négyzetkilométernyi „közel-külföld”³⁵ s az annak élén álló „barát-ságos” kormányok szükségeltetnek? Lehetőleg ama határokig kitolva, amelyek az elmúlt három évszázadban amúgy is Moszkóviához, a Romanovok Oroszországához, majd a Szovjetunióhoz tartoztak, vagy szoros politikai függésben éltek tőle? (Ukrajna, Belorusszia, a hajdani közép-ázsiai kánságok, majd szovjet szocialista köztársaságok utódállamai – Örményországot és a tadzsikokat leszámítva – türk nyelvűek s muzulmán hitűek Azerbajdzsán, Türkmenisztán, Kazahsztán, Üzbegisztán, Kirgizisztán, Tadzsikisztán) egészen az afgán határig és az ujugurok földjéig (Kelet-Turkesztánig)?

Mindezt még tovább feszegetve (vagyis élesebben fogalmazva) vajon szó nélkül elfogadhatja-e, pontosabban beletörődhet-e a világ, hogy Ukrajna (és az ukránok) az oroszoknak, az orosz önszemléletnek, az orosz nemzet (és birodalmi) tudatnak – ez esetben is teljesen függetlenül emez érzés/hiedelem tudományos (nyelvészeti, történelmi és kulturális) megalapozottságától – éppoly fontos, s érzelmileg hiperérzékeny, már-már *mitikus* térnek számít, mint teszem azt a szerbeknek Koszovó/Metohija, és – igen! – nekünk meg a románoknak Erdély földje?

Természetesen azt a mindezzel összefüggő, Zbigniew Brzezinskitől származó axiómát is ideértve, miszerint az orosz birodalmi eszme és cselekvőképesség Achilles-sarka szintű *Ukrajna*,³⁶ amelynek esetleges elvesztésével Nagy-Oroszország (a Romanovok Birodalma és a Szovjetunió még mindig hatalmas területű utódállamaként) még elméletileg sem támasztható többé fel?

S végül, de nem utolsósorban az imént felsorolt összefüggéseket még egy érzékeny tétellel megtoldva: létezik-e a földkerekségen egy olyan hatalom, amely önmagában vagy az irányítása alatt működő katonai szövetség (mindközönségesen a NATO egyesített hadereje) révén rá tudja-e kényszeríteni a mindenkori orosz politika irányítóit (Putyinnal vagy éppen nélküle!) arra, hogy „önként és dalolva”, praktikus és távlati megfontolásokból vagy a túlerőnek engedelmessé válva, feladják az orosz történelem, az orosz kultúra és önszemlélet egyik bölcsőjét, mitikus terét – egyszersmind az orosz nagyhatalmi állás geopolitikai kulcsát –, Ukrajnát (ideértve a stratégiaileg nélkülözhetetlen Krím-félszigettel s a szevasztopoli hadikikötővel!), s ne próbálnák meg minden maradék erejüket összeszedve, akár egy új, sokmillió véréldozattal járó „nagy honvédő

35 A doktrína 1992-ben született, megfogalmazója Jevgenyij Ambarcumov, a Duma Külügyi Bizottságnak elnöke, l. Gecse 2022, 323 (a 1172. sz. jegyzetben).

36 Ablonczy Bálint 2022, 5. L. bővebben Zbigniew Brzezinski: *Stratégiai vízió. Amerika és a globális hatalom válsága*. Ford. Magyarics Tamás. Budapest, 2013, Antall József Tudásközpont, 138–140. (A továbbiakban Brzezinski 2013.)

háborút” meghirdetve megőrizni azt. Ha török, ha szakad. Fittyet hányva a nemzetközi jogra,³⁷ saját megítélésükre és a világ közvéleményére.

S vajon elgondolható-e az, hogy amennyiben végképp sarokba szorítják/ szorítanák őket, és sok tízezer orosz, mordvin, oszét, csuvas, tatár, csecsen, dagesztáni, osztják, tuvai, nyenyec (szamojéd), burját, jakut, nanáj (etc.) katonájuk feláldozásával meg(vissza)szerzett kelet-ukrajnai területeket – Novaja Rossziját – s különösen a Krím félszigetet veszni látják, önpusztító módon nevetnék be utolsó adujukat, vagyis félelmetes, az amerikai napjainkban sem sokkal kevésbé rémisztő atomarzenáljukat³⁸ – az emberiség egészét veszélybe sodorva?

Noha nem kifejezetten geopolitikai esszét, csupán egy kicsit szabálytalan könyvismertetést írok, mégsem hallgathatom el: térségünk jövője nézőpontjából nem tekinthető túlságosan megnyugtatónak ama alig titkolt amerikai *geostratégiai axióma* sem, amely úgy hangzik: minden eszközzel meg kell akadályozni egy orosz–német (német–orosz) *történelmi kiegyezést*, mert a német ipari potenciál, technikai tudás és szorgalom a kimeríthetetlen szibériai nyersanyagforrásokkal s az orosz *force de frappe*-pal kombinálva egy olyan „eurázsiai” hatalmi központ létrejöttével járhat(ott volna), amely perspektivikusan talán még a kínait és az indiait is felülmúlja.³⁹ Ez tökéletes összhangban áll a múlt század egyik legnagyobb nevű geopolitikusa, a német Karl Haushofer (1869–1946) egyik alaptételével, miszerint: „Euráziát nem lehet megfojtani, amíg két legnagyobb népe – a németek és az oroszok – minden módon igyekszik elkerülni a krími háborúhoz vagy az 1914-hez hasonló belharcot: ez az európai politika axiómája.”⁴⁰

Egészen pontosan a szöges ellentette a washingtoni (New York-i) stratégiai célkitűzéseknek!

Mert mi tagadás az Atlanti-óceánon túli *think tankek*ben pallérozódott, nem ritkán kelet-európai (nemegyszer magyar) felmenőkkel rendelkező amerikai

37 L. erről például Lamm Vanda: *Az ukrajnai háború a nemzetközi jog tükrében. The War in Ukraine in the Reflection of International Law* (https://mersz.hu/hivatkozas/matud202309_f92976). Bővebben Lauri Mälksoo: *Russian Approches to International Law*. New York, 2015, Oxford University Press. Idézi Gecse 2022, 306 [a 1120. sz. jegyzetben].

38 Gecse 2022, 326 [a 1184. sz. jegyzetben].

39 L. erről újabban Jeszenszky Zsolt: *Én csak leírtam... – az Egyesült Államok megtagadja gyökereit, Európa pedig besétál a nyaktiló alá Amerika önsorsrontó főbűne. Mandiner*, 2023. december. 9. (<https://mandiner.hu/belfold/2023/12/amerika-onsorsronto-fobune>)

40 A szövegrész K. Haushofer A kontinentális blokk című, 1941-ben megjelent cikkéből származik, idézi Lóránt Károly: *Az atlantizmusra adott válasz: az eurázsianizmus. A geopolitika alapjai* (4.) *Magyar Hírlap*, 2022. szeptember 30. (<https://www.magyarhirlap.hu/velemeny/20220929-az-atlantizmusra-adott-valasz-az-eurazsianizmus>) L. erről bővebben Karl Haushofer: *Pánázsia. Az eurázsiai szakadási zóna peremterületei, ütközőtérsegei, támogató- és védőkép-ződményei a Közép- és Távols-Keleten*. Ford. Németh Bálint. Pécs, 2017, Disciplina. Vö. E. Todd írásunk 46. sz. jegyzetében feltüntetett markáns véleményével! (B.-K. B.)

kormányzati tisztviselők⁴¹ s „szürke eminenciások”⁴² megint nyeresre állnak: alig egy évszázad leforgása alatt immár harmadízben sikerült az oroszokat és a németeket – most épp Ukrajna ürügyén – egymás ellen sorompóba állítani, aminek legnagyobb kárvallottja az „Egyesült Európa”, az EU lesz.⁴³ Már is az, hiszen az eddig is meglevő amerikai atomerőn kívül 2022 februárja óta sokkal nagyobb gazdasági, energetikai függésbe került az USA-tól, mint eddig bármikor.

Ráadásul a viszonylag olcsó orosz energiaforrásokat kiváltani hivatott mintegy harminc százalékkal költségesebb amerikai cseppfolyós gáz kényszerű beszerzése a német ipar versenyképességét is lassanként aláássa, következtésképpen az EU szinte automatikusan ezekben a kritikus hónapokban veszíti el éppen utolsó (utáni) esélyét, hogy a régóta – minimum a stratégiaileg szintén nem eléggé átgondolt „iraki háború” 2003. március 20-ai kezdete óta – körvonalazódó „multipoláris világtrendben” s biztonsági architektúrában az Egyesült

41 Példának okáért a mostani, 1962-es születésű amerikai külügyminiszter Antony Blinken édesanyja Judith Frehm 1948-ban Amerikába emigrált magyar zsidó családba született. A Blinken édesapja, Donald Blinken Magyarországon volt amerikai nagykövet 1994 és 1998 között. Az amerikai fődiplomata nevelőapja, Samuel Pízar (1929–2015) pedig a lengyel-fehérorosz határvidékről, Bialstokból származik. Holokauszt-túlélőként Melbourne-ben, a Harvard Egyetemen és a Sorbonne-on egyaránt tanult, s neves nemzetközi jogásként egyebek között John F. Kennedy, François Mitterrand és Nicolas Sarkozy tanácsadója. Csupán érdekességként: a Pízar-Frehm-Blinken família párizsi otthona a franciaországi magyar külképviseletnek is helyet adó 5 bis Sq. de l’Avenue Foch, 75116 Paris alatt található. Más szóval Blinken mind a lengyel-orosz-ukrán történelemben, mind a magyar történelemben meglehetősen tájékozottnak számít... L. erről Judith Frehm: *Historical records and family trees. My Heritage* (<https://www.myheritage.com> > names), továbbá Vasvári Lujza: Mennyire fontos Antony Blinken magyar származása? Az USA nagy valószínűséggel következő külügyminiszterének családi és szociális háttere. *Múlt és Jövő*, 2020-as évfolyam (https://multesjovo.hu/kultur_cikk/vasvari-lujza-mennyire-fontos-antony-blinken-magyar-szarmazasa/). Vö. Németh Árpád: Antony Blinken: egy magyarországi felmenővel rendelkező amerikai Párizsban. Euronews, <https://hu.euronews.com/2021/12/20/antony-blinken-egy-magyarorszagifelmenokkal-rendelkezo-amerikai-parizsban>. L. még ehhez A háttérhatalom arcai (1.): Kati Marton. *Magyar Nemzet*, 2023. december 27. (<https://magyarnemzet.hu/belfold/2023/12/a-hatterhatalom-arcai-1-kati-marton>)

42 Köztük az 1949 őszén Budapesten született élelmész és roppant befolyásos George Friedmannal. Vö. Szócs László: Putyin három tévedése. George Friedman: az USA demokráciája gyökeresen különbözik az európaiától. *Magyar Nemzet, Lugas*, 2022. december 24., 4–5; Vö. Kondor Katalin: Civil szemmel, avagy Friedman úr három tévedése. *Mandiner*, 2023. január 1. (<https://mandiner.hu/velemeney/2023/01/kondor-katalin-magyar-hirlap-velemeney-politika-belfold-kulfold-haboru>) L. még Gyöngyösi Balázs: Megjósolta a háborút, most elmondja, mi lesz a vége. *Index*, 2022. október 26. (<https://index.hu/kulfold/2022/10/26/haboru-energiavaulsag-europai-unio-george-friedman-orban-viktor/>)

43 L. Horváth József: Az orosz-ukrán háború vesztese az Európai Unió. *Magyar Nemzet*, 2023. március 31., 11.; Michael von der Schulenburg [az ENSZ korábbi főtítkárhelyettese]: Az ukrajnai háború lesz az EU vesztesé? Ford. Naetar-Bakcsi Ildikó. *BALMIX* (Készült: 2023. július 10.; forrás: <https://www.telepolis.de/features/Wird-der-Ukraine-Krieg-der-EU-zum-Verhaengnis-9210893.html?seite=all>, 2023. július 9.)

Államok, India, Kína és (esetleg) Oroszország egyenrangú s meghatározó súlyú szerkezeti eleme lehessen...⁴⁴

Egy szó, mint száz: az eddigi máris alig-alig áttekinthető kaotikus „fejlemények” fényében az orosz-ukrán (ukrán–orosz) testvérharc legnagyobb nyertesének – ez idő szerint – az Egyesült Államok iszonyatos erejű hadigépezetét irányító „nem létező” amerikai *deep state*⁴⁵s annak a háttérben tevékenykedő „láthatatlan csapata”⁴⁶ látszik.

Legalábbis egyelőre...⁴⁷

II/3. Saját olvasat (Egy amatőr russzista fejtegetései)

E hármas „felütés” után most a szokványos recenziókészítés írott és íratlan szabályait felfüggesztve engedtessek meg nekem, hogy egy az orosz univerzumot nálam személyes élményei alapján is sokkal jobban ismerő, Moszkvában tanult

- 44 L. erről bővebben *Isméltléskényszer* főcímű, 2003 tavaszán Párizsban keletkezett s az alábbi kötetekbe foglalt változatait: Borsi-Kálmán Béla: *Pillanatkép. Két írás a geopolitika tárgy köréből*. Szerk. Gróf Ferenc. Az előszót írta: Fejtő Ferenc. Budapest, 2003, Nyitott Könyv, 17–131. (Második javított kiadás: 2004.) Másodközlés: Uő: *Nemzetstratégiák. Politológiai és társadalom-lélektani esszék, tanulmányok a román–magyar(francia) a szlovák(cseh)–magyar, a francia–amerikai és a német–francia viszony történetéből*. Szerk. és s. a. rendezte Filep Tamás Gusztáv és Zelei Miklós. Budapest, 2013, Méry Ratio-Kisebbségekért Pro Minoritate Alapítvány (Pro Minoritate Könyvek), 131–249. Világhálós elérhetősége: FRANCIAORSZÁG–EURÓPAI UNIÓ–EGYESÜLT ÁLLAMOK. *Egy szívélyes egyet nem értés ismert és ismeretlen alapjairól (Tétova vázlatpontok egy készülő új „világrendetlenségről”)* (magyarul: <https://ujaspektus.hu/franciaorszag-europai-unio-egyedul-allamok/>; angol verzió: <http://www.aspektus.eu/content/france-europe-usa-known-and-unknown-underpinnings-friendly-misunderstanding>)
- 45 L. ehhez Bogár László: *Állam a mélyben. The Deep State* (2021. 02. 05.) In Uő: *Egy Bogár naplója*. Budapest, 2021, Kairosz Kiadó, 446–450. (A továbbiakban Bogár 2021.)
- 46 Bogár László: *Amerika: polgárháború újratöltve* (2020. 06. 05.) In Bogár 2021, 80–84. (Megjegyzés: a szerző a „világot irányító nem létező globális szuperstruktúra” kifejezést használja! Uo. 83.)
- 47 Emmanuel Todd francia történész-antropológus nem csupán szkeptikus az amerikai diadalt illetően, hanem épp ellenkezőleg, arra a következtetésre jutott, hogy az Egyesült Államok elitje rosszul mérte fel az ukrán–orosz konfliktusban rejlő potenciális geostratégiai veszélyeket, lebecsülte Putyint, s valószínűleg akkora kudarcot fog vallani, amely a NATO szétesését és az amerikai hatalom visszavonulását fogja eredményezni. Todd szerint a német–orosz megbékélés – egymásrautaltságuk komplementer jellege miatt – elkerülhetetlen. L. ehhez Pósa Tibor: Emmanuel Todd: A Nyugat végső bukásának vagyunk tanúi. *Makronom.eu*, 2024. január. 22. (<https://makronom.eu/2024/01/22/emmanuel-todd-a-nyugat-vegso-bukasanak-vagyunk-tanui/>); Világhírű francia történész: Berlin és Moszkva egymásra vannak utalva, Amerika vereséget szenved Ukrajnában. Emmanuel Todd szerint akkor lesz béke, ha az amerikaiak elhagyják Európát. *Mandiner.hu*, 2024. január 18. (<https://mandiner.hu/kulfold/2024/1/vilaghiru-francia-tortenesz-berlin-es-moszkva-egymasra-vannak-utalva-amerika-vereseget-szenved-ukrajnaban>); L’Occident a-t-il sous-estimé Poutine? Entretien avec E. Todd. *La guerre en Ukraine met les États-Unis au pied du mur. YouTube* (<https://www.youtube.com/watch>). L. erről bővebben Emmanuel Todd (avec la collaboration de Baptiste Touverey): *La défaite de L’Occident*. Paris, 2024, Éd. Gallimard.

hajdani diplomata-kollégámhoz pár hónappal ezelőtt intézett magánlevelemből idézzek:

„Elolvastam orosz–ukrán (ukrán–orosz) fejtegetéseidet...

Már írtam korábban neked: ennél nagyobb emberi (és történelmi) tragédia aligha képzelhető el (nem is jut eszembe hirtelen, hogy volt-e hasonló a világ-történelemben).

S ne feledd, amit jó pár hete – igaz kívülállóként, pusztán intuíciónra hagyatkozva – »jövendöltem«: bárhogy alakul is, a »nagyoroszok« izzé-porrá fogják zúzni Ukrajnát, még akkor is, ha netán a NATO elitosztagai próbálnák majd megvédeni...

Ha másképp nem megy, akkor atombombával...

Ui. szerintem ez a belső (immanens) logikája a »kutya a jászolban«⁴⁸ című orosz mondásnak – s tovább rontja a kibontakozás esélyét az is, hogy az oroszok nemigen tudnak különbséget tenni önmaguk és az ukránok között s az ukránokban önmagukat is gyűlölik, s ez még tovább fokozza agresszivitásukat...

A ‚Nyugat‘ megint nem tudja, hogy a »túzzel játszik«...

Kálmán Béla (amatőr ‚russzista‘)⁴⁹

Собаканасене.⁵⁰

*

Ezt a levelet (s a benne szereplő apokaliptikus gondolatfoszlányt) valamikor 2003 tavaszán (úgy rémlik április végén vagy május elején) fogalmaztam, s persze őszintén reméltem, s változatlanul nagyon bízom *most is* benne, hogy nem több merő képzelgésnél!⁵¹ Ám a kutatói vakszerencse kegyéből s írásom

48 Oroszul: *собака на сене*. A mese nem is orosz eredetű, hanem már Aisopos (Esopus) állatmeséi között is szerepel. (Megjegyzés, a mondásnak az égvilágon semmi köze az azonos című szovjet filmhez, sem annak egy évvel később készült angol verziójához: *The Dog in the Manger* (vö. <https://librebook.me> > ... > Читать). L. még erről *The Influence of Sobaka na sene* (Yan Frid, 1978; <https://www.jstor.org/stable/10.5699/modelangrevi.114.4.0740>)

49 Vö. írásunk 13. sz. jegyzetével!

50 „Mikoron az eb egy jászolba szénával rakva fekennék, oda mene az ökör, hogy ennék. Az eb fel szökellék és kezdé megtiltani. És az ökör mondá neki: Istenek téged el vesztenének irigységeddel. Ím tenmagad sem eszel a szénába, és másnak sem hagysz benne enni.” In *AISOPOS. Esopus fabulái, melyeket mostan újonnan magyar nyelvre fordított Pesti Gábriel*. Szentendre, 2006, Mercator Stúdió Elektronikus Kiadó, 46.

51 Még akkor is, ha felelős orosz méltóságok, kivált Medvegyev korábbi orosz elnök és kormányfő nem egyszer fenyegetőzött vele... Vö. írásom 56. sz. lábjegyzetével! (B.-K. B.) L. erről újabban László Dávid: *Kirobbanhat egy Oroszország és NATO közötti háború?* [Csiki Varga Tamás, a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Stratégiai Védelmi Kutatóintézetének tudományos főmunkatársa véleménye]. *Magyar Nemzet*, 2024. február 1. (<https://magyarnemzet.hu/kulfold/2024/02/kirobbanhat-egy-oroszország-es-nato-kozotti-haboru>)

társszerzője figyelmességéből⁵² a napokban váratlan történelmi ajándékot kaptam, amelynek katonai kérdésekben profinak látszó, álnéven publikáló szerzője fellebbentette a fátylat néhány, számomra, a hadtörténetben laikus historikus számára alig ismert, de annál alapvetőbb katonapolitikai/stratégiai összefüggésről. A történész szakma íratlan szabályaiból következően – nagyképű és óhatatlanul felületes kivonatolás helyett – íme „Big Serge” népszerű hadtörténelmi blogger némileg rövidített s itt-ott stilisztikailag ’megigazított’ fejtegetése:

„A Napóleon 1815-ös bukásától az első világháború 1914-es kitöréséig tartó évszázadot általában a porosz–német militarizmus egyfajta aranykorának tekintik. Ebben az időszakban a porosz hadsereg látványos győzelmek sorát aratta Ausztria és Franciaország felett, megalapozva a német katonai magasabbrendűség auráját, és megvalósítva az egységes Németország fegyveres erővel való megteremtésének álmát. Poroszország ebben a korszakban a történelem három ikonikus katonai személyiségét is kitermelte: Carl von Clausewitzot [1780–1831] (teoretikus), Helmuth Karl Bernhard von Moltkét [1800–1891] (gyakorlati szakember)⁵³ és Hans Gottlieb Leopold Delbrücköt [1848–1929] (hadtörténész). Ahogy az gyakran megesik, a győzelmek és a kiválóság eme évszázada olyan önhittséget és militarizmust teremtett a porosz–német vezetésben, amely arra készítette az országot, hogy 1914 augusztusában lendületesen hadba vonuljon, hogy aztán egy szörnyű háborúban bukjon el, amelyben az új technológiák meghiúsították a hadviselésről szóló idealizált elképzelésüket. A gőg a bukás előjele, ahogyan mondani szokták. A fenti történet egy meglehetősen hagyományos önhittség-bukás ciklust mutat be, amiben biztos, hogy van igazság, mivel a német vezetésnek számos olyan eleme volt, amely/aki szemérmetlenül nagy önbizalommal rendelkezett. Ez azonban messze nem az egyetlen érzelm volt. A háború előtti német gondolkodók között is sok olyan kiemelkedő személyiség akadt, aki félelmet, aggodalmat, mi több, rettegést érzett. Ők értékes meglátásokat adtak át kollégáiknak – és átadhatnak talán nekünk is. Menjünk vissza egészen 1870-ig, a francia–porosz háborúig. Ezt a konfliktust általában a hatalmas porosz hadvezér, Helmuth Karl Bernhard von Moltke tábornagy főművének tartják. Moltke ügyes hadműveleti irányítást gyakorolva és hihetetlen intuíciónál tanúbizonyságot téve agresszív nyitóhadjáratot vezényelt le, amelynek során a porosz–német seregek csápokként áramlottak Franciaországba, a háború első

52 Major Zoltán 2023. december 8-án reggel 8 óra 29'-kor érkezett levele mindössze ebből a befejezetlen mondatból állt (a forrás megjelölésével): „történésznek való csemege”... Vö. írásom következő jegyzetével!

53 L. erről Lengyel Ádám: Egy haditerv sem éli túl az ellenséggel való találkozást – Helmuth von Moltke élete és munkássága. Újkor.hu, 2020. 10. 26. (<https://ujkor.hu/content/egy-haditerv-sem-eli-tul-az-ellenseggel-valo-talalkozast-helmuth-von-moltke-elete-es-munkassaga>) Bővebben: Manfred Jatzlauk: *Helmuth von Moltke*. Schwerin, 2000, APH (Atelier für Porträt- und Historienmalerei (Schwerin): Schriftendes Ateliers für Porträt- und Historienmalerei; Bd. 6.) Vö. Helmuth von Moltke: XIX. század. *Klió*, 2003/1. (<https://www.c3.hu/~klio/klio031/klio115.html>)

heteiben pedig az elsődleges francia tábori hadsereget Metz erődjében csapdába ejtette és megostromolta. Amikor a francia császár, III. Napóleon egy (Franciaország maradék harcképes alakulataiból álló) felmentő sereggel kivonult, Moltke ezt a sereget is levadászta, Sedannál bekerítette, és az egész haderőt (és a császárt) fogságba ejtette. Helmuth von Moltke – a vas és a vér embere. Hadműveleti szempontból ez az eseménysorozat mesterkurzusnak számított (és számít ma is), és az egyik fő oka annak, hogy Moltkét a hadtörténelem egyik igazán nagy tehetségeként tisztelik (e szerző képzeletbeli *Mount Rushmore*-ján Hannibál, Napóleon és Manstein mellett ő is ott van). A poroszok nem egyszer, hanem kétszer hajtották végre a hadviselés plátói ideálját – az ellenség fő hadtestének bekerítését – néhány hét leforgása alatt. A hagyományos narratívában ezek a nagyszerű bekerítések váltak a német *Kesselschlacht*, vagyis a bekerítő csata archetípusává, amely minden hadművelet végső céljává vált. Bizonyos értelemben a német hadsereg a következő fél évszázadot azzal töltötte, hogy arról álmodozzon, hogyan lehetne megismételni a sedani győzelmet. Ez a történet alapvetően igaz, az én célom pedig itt nem az, hogy leromboljam a villámháborúról vagy valami hasonló elcsépelet dologról szóló mítoszokat. A német katonai intézményrendszerben azonban nem mindenki tekintett a francia-porosz háborúra eszményképként. Sokan megrémültek attól, ami Sedan után történt. Minden emberi számítás alapján Moltke sedani remekművének véget kellett volna vetnie a háborúnak. A franciák elvesztették mindkét kiképzett tábori hadseregüket és államfőjüket, és engedniük kellett volna Poroszország követelésének (nevezetesen Elzász-Lotaringia anektálásának). Ehelyett III. Napóleon kormányát megbuktatták, és Párizsban Nemzeti Kormányt kiáltottak ki, amely azonnal totális háborúra szólított. Az új kormány elhagyta Párizst, »Levée en Masse«-t hirdetett – ez a francia forradalom háborúit idézte, amelyben minden 21 és 40 év közötti férfit fegyverbe kellett hívni. A regionális kormányok elrendelték a hidak, utak, vasutak és távírók lerombolását, hogy megtagadják használatukat a poroszoktól. Ahelyett, hogy térdre kényszerítették volna Franciaországot, a poroszok egy gyorsan mozgósítható nemzetet találtak, amely készen állt mindhalálig harcolni. A francia válságkormány mozgósítási képessége megdöbbentő volt: 1871 februárjára több mint 900 000 embert állítottak fel és fegyvereztek fel. A poroszok szerencséjére ebből soha nem lett valódi katonai vészhelyzet. Az újonnan felállított francia egységek rossz felszerelésben és rossz kiképzésben részesültek (különösen azért, mert a legtöbb kiképzett francia tisztet a nyitó hadjárat során fogságba ejtették). Az új francia tömeghadsereg gyenge harci hatékonysággal rendelkezett, és Moltkének sikerült összehangolnia Párizs bevételét egy olyan hadjáratral párhuzamosan, amelynek során a porosz erők végigvonultak Franciaországon, hogy elfoglalják és megsemmisítsék az új francia hadsereg egységeit. A válság elhárítva, a háború megnyerve. Talán úgy tűnhetett Berlinben, hogy minden rendben volt. Távolról sem! Míg sokan elégedetten fogtak kezét és gratuláltak egymásnak a jól végzett munkához, mások valami borzalmasat láttak a háború második felében és

a francia mozgósításban. Meglepő módon maga Moltke is közéjük tartozott. Moltke a háború ideális formáját olyasminek tekintette, amit a németek *Kabinettskriegének* neveznek. Ez szó szerint kabinetháborút jelentett, és azokra a korlátozott háborúkra utalt, amelyek a 16–19. század nagy részében jellemezték a konfliktusokat. E háborúk sajátos formája az államok hivatásos hadseregei és arisztokrata vezetésük közötti konfliktus volt – nem voltak tömeges bevonulások, nem volt borzalmas ’felperzselt föld’ taktika, nem volt tömeges nacionalizmus. Moltke számára az Ausztria elleni korábbi háborúja ideális példája volt a kabinetháborúnak: a porosz és az osztrák hivatásos hadseregek csatát vívtak, a poroszok győztek, az osztrákok pedig belementek Poroszország követeléseibe. Nem volt elhúzódó, véres konfliktus vagy gerillaháború, ehelyett a vereség helyell-közzel lovagias elismerése és korlátozott engedmények megtétele volt a megszokott. Ezzel szemben, ami Franciaországban történt, az egy olyan háború volt, amely *Kabinettskrieg*eként kezdődött, és *Volkskrieg*évé – népi háborúvá – fajult, és így a korlátozott kabinetháború egész koncepcióját megkérdőjelezte. Ahogy Moltke fogalmazott: »Elmúltak azok az idők, amikor dinasztikus célok érdekében hivatásos katonákból álló kis seregek indultak csatába, hogy elfoglaljanak egy várost vagy egy tartományt, majd téli szállásokat kerestek vagy békét kötöttek. A mai háborúk egész nemzeteket hívnak fegyverbe«... Moltke úgy látta, hogy a népi háborúra az egyetlen válasz/megoldás a »megsemmisítő háború« volt. Most ezen sokan kétségtelenül fintorogni fognak, de Moltke egyértelműen *nem* népirtást javasolt. Valami olyasmire gondolt, ami közelebb állt a francia erőforrásbázis megsemmisítéséhez – az állam szétveréséhez, anyagi javainak megsemmisítéséhez és az ügyei feletti irányítás átvételéhez. Lényegében valami olyasmit követelt, mint amit Németország 1940-ben Franciaországra kényszerített – Hitler nem akarta kiirtani a francia lakosságot, de nem is vett el egyszerűen néhány területet, és nem sétált el. Ehelyett Franciaországot mint független államot gőzhengerként tarolták le. Moltke 1870–71-ben úgy érvelt, hogy a Franciaországgal szembeni korlátozott háborús célok követésének már nincs értelme, mivel az egész francia nemzetet felhergelték. Érvelése szerint a franciák soha nem bocsátanak meg Poroszországnak az elzászi terület elfoglalását, és makacs ellenséggé válnának. Ezért Franciaországot mint katonai-politikai egységet kell megszüntetni, különben egyszerűen újra felemelkedik, és nagyon hamar veszélyes ellenséggé válik. Moltke szerencsétlenségére a porosz kancellár, Otto von Bismarck a háború gyors megoldását akarta, és nem volt érdekelt abban, hogy megpróbálja elfoglalni és megalázni Franciaországot. Azt mondta Moltkénak, hogy vadássza le az új francia hadsereget, és tegyen pontot az ügy végére, amit Moltke meg is tett. Moltke alapvető félelme – hogy egy korlátozott háború nem okozna tartós kárt Franciaországnak, mint fenyegető hatalomnak – azonban beigazolódott. A franciáknak csak néhány év kellett ahhoz, hogy teljesen újjáépítsék a hadseregüket – 1875-re Moltke és vezérkara úgy becsülte, hogy a korábbi lehetőségek bezárultak, és Franciaország teljesen felkészült egy újabb háborúra. Eközben katonai szempontból

a porosz intézményrendszerben sokan voltak, akiket megrémített Franciaország sikere a hadsereg vészhelyzeti mozgósításában. Érvelésük szerint Poroszország győzelme csak azért volt lehetséges, mert a francia mozgósítás rögtönzött volt – fegyverek és kiképzés híján. Egy olyan nemzetet, amely felkészült arra, hogy több millió embert mozgósítson és fegyverezzen fel ismétlődő sorozások keretében, a szükséges logisztikai és kiképzési infrastruktúrával, szinte lehetetlen lenne legyőzni, érveltek, és megkérdőjelezték a porosz hadviselés egész addigi koncepcióját. Ez az elképzelés olyan fontos volt, hogy Moltke a Reichstag előtt tartott utolsó, nyugdíjba vonulása előtti beszédének nagy részét ennek a témának szentelte. Ahogyan ő fogalmazott ennek gyakran idézett alkalomnak a kapcsán: »A kabinetháború kora mögöttünk van – most már csak népi háború van, és minden körülmények között kormány habozni fog, hogy ilyen jellegű háborút indítson, annak minden előreláthatatlan következményével... Ha a háború kitörne [...] senki sem tudja megbecsülni annak időtartamát, és senki sem tudja megmondani, mikor ér véget. Európa legnagyobb hatalmai, amelyek úgy fel vannak fegyverezve, mint még soha, harcolni fognak egymás ellen. Egyik sem semmisülhet meg egy vagy két hadjárat során olyan mértékben, hogy legyőzöttnek nyilvánítaná magát, és kénytelen lenne elfogadni a béke kemény feltételeit.« Egy ilyen kijelentés ellentmondani látszik, és valóban ellent is mond annak a felfogásnak, amely Németországot túlzottan magabiztosnak és harciasnak tekinti, és annak a gondolatnak, hogy a világháború hossza és kegyetlensége mindenkit meglepett. Valójában Németország legfőbb világháború előtti katonai tekintélye kifejezetten egy kegyetlen, totalizáló és hosszadalmas háborút jósolt. Moltke stábjának más tagjai még erőteljesebb hangot ütöttek meg a népi háborúnak (vagy totális háborúnak) a veszélyéről. Colmar von der Goltz tábornagy [1843–1916] volt a legtermékenyebb közülük, részletesen írt a francia mozgósítási tervről, azt állítva, hogy a franciák könnyedén le-rohanhatták volna a németeket, ha rendelkeznek az új hadseregük megfelelő kiképzéséhez és ellátásához szükséges kapacitással. Általános tézise az volt, hogy a jövőbeli háborúk szükségszerűen az állam teljes erőforrását igénybe veszik, és Németországnak meg kell teremtenie az alapokat ahhoz, hogy tömeghadsereget képezzen ki és tartson fenn többéves konfliktusokra. Az első világháborút megelőző években a német vezetésnek egy kisebbségi szárnya alakult ki, amely figyelemre méltóan tisztán látta a közelgő konfliktust, és *azt vallotta, hogy azt teljes stratégiai felőrléssel, a harcoló nemzetek teljes erőforrásainak hosszú éveken át tartó mozgósításával fogják megnyerni*. Funkcionálisan a német katonai apparátus kettészakadt egy túlsúlyban levő többségre, amely a francia–porosz háború első felét (Moltke hatalmas győzelmeivel) tekintette mintának, és egy kevésbé markáns, de hangos kisebbségre, amely rettegett a francia nemzeti mozgósítás előjeleitől, és a »népi háború«⁵⁴ jövőjétől tartott. Mindez végtelenül érdekes a hadtörténelem kedvelőinek és az emberiség véres háborúkkal

54 Vö. Brzezinski 2013, 58.

teli történetét tanulmányozóknak. Ami azonban a mi szempontunkból érdekes, az a Moltke és Bismarck közötti vita 1870 utolsó hónapjaiban. Moltke világosan látta, hogy Franciaországban felébredt a hazafias érzület, és úgy vélte, hogy egy korlátozott háború kontraproduktív lenne, mivel hosszú távon nem gyengítené meg érdemben Franciaországot, hanem egy ép és bosszúálló ellenséget hagyna maga után. Ez a számítás lényegében helyesnek bizonyult, és Franciaország képes volt erőteljes háborús erőfeszítést biztosítani a világháborúban. Ezzel szemben Bismarck a belpolitikai helyzettel arányos, korlátozott célokat kitűző, korlátozott háborút favorizálta. Nem túlzás azt állítani, hogy az a döntés, hogy a belpolitikai viszonyokat előnyben részesítette a hosszú távú stratégiai számításokkal szemben, Németország világhatalmi esélyeibe került, és a világháborús vereségekhez vezetett. *Nyilvánvaló, hogy amit itt bemutattam, az egy enyhén burkolt történelmi analógia.* Oroszország 2022-ben egy *Kabinettskriegét* kezdett el, amikor megszállta Ukrajnát, és valami olyasmiben találta magát, ami közelebb áll egy *Volkskriegé*hez. Oroszország hadművelleti módja és háborús céljai egy 17. századi államférfi számára azonnal felismerhetők lettek volna – az orosz hivatásos hadsereg megpróbálta legyőzni az ukrán hivatásos hadsereget, és korlátozott területi nyereséget elérni (a Donbasz és a Krím jogállásának elismeretése). Ezt »különleges katonai műveletnek« neveztek. Ehelyett az ukrán állam úgy döntött – a francia Nemzeti Kormányhoz hasonlóan –, hogy élet-halál harcot folytat. Bismarck Elzász-Lotaringiára vonatkozó követelésére a franciák egyszerűen azt mondták, hogy nem lehet más válasz, mint »*Guerre à Outrance*« – háború a végsőig. Putyin kabinetháborúja – korlátozott háború korlátozott célokért – népi háborúvá szélesedett. *Bismarckkal ellentétben azonban Putyin úgy döntött, nem hagyja figyelmen kívül Ukrajna részéről a tét emelését. Az én felvetésem – és ez csak egy felvetés –, hogy Putyin tavaly őszi kettős döntése, a mozgósítás bejelentése és a vitatott ukrán területek annektálása hallgatólagos beleegyezést jelentett Ukrajna *Volkskriegéjébe.* A Moltke és Bismarck közötti vitában Putyin úgy határozott, hogy Moltke nyomdokaiba lép, és megsemmisítő háborút vív. És ismét hangsúlyozzuk – nem népi háborút, hanem olyan háborút, amely Ukrajnát mint stratégiai veszélyforrást fogja megsemmisíteni.⁵⁵ A magokat már elvetették, és*

55 Erről az „alaphelyzetről” hasonló nézeteket képvisel egy rangos chicagói politológus professzor, John Mearsheimer, aki szerint az amerikai stratégák nem fogták fel és nem hitték el, hogy Ukrajna státusa, kivált az ország esetleges NATO-felvétele, valóban „vörös vonal” az oroszok számára. L. ehhez Markos Imre Örs: Aki megjósolta, hogy kitör az orosz-ukrán háború. *Origo*, 2022. november 10. (<https://www.origo.hu/nagyvilag/2022/11/ukrajnai-haboru-amerikai-erdekek-john-mearsheimer>) Vö. Munkatársunktól: A politológusprofesszor szerint semmilyen bizonyíték nincs arra, hogy Oroszország el akarta foglalni Ukrajna teljes területét. John Mearsheimer: Az Egyesült Államok kétszer is megakadályozta az ukránai béketárgyalásokat. *Magyar Nemzet*, 2023. december 19. (<https://magyarnemzet.hu/kulfold/2023/12/john-mearsheimer-az-egyesult-allamok-ketszer-is-megakadalyozta-az-ukrajnai-beketargyalasokat>); Nézeteiről l. bővebben John J. Mearsheimer: *A nagy téveszme: Liberális álmok és nemzetközi realitások.* Ford. Szalay Péter. Budapest, 2023, Századvég Kiadó. (Mearsheimer könyvének budapesti bemutatójáról l. Markos I. főntebb hivatkozott cikkét!).

kezdenek kihajtani – az ukrán államiság megszűnését látjuk, amelyet a felőrlő háború és a legjobb korú civilek tömeges elvándorlása/elhalálózása révén érnek el, valamint a romokban heverő gazdaság és egy olyan állam révén, amely kannibalizálja önmagát, mivel erőforrásainak határaihoz érkezett. Van már erre egy minta – ironikus módon maga Németország. A második világháború után úgy döntöttek, hogy Németország – amelyet most két szörnyű világégésért tartanak felelősnek – egyszerűen nem maradhat fenn geopolitikai entitásként. 1945-ben, miután Hitler öngyilkos lett, a szövetségesek nem követelték a kabinháború zsákmányát. Nem volt kisebb annexió itt, nem volt újrarajzolt határ ott. Ehelyett Németországot megsemmisítették. Földjeit felosztották, önkormányzatát megszüntették. Népe kimerülten tengődött, politikai formája és élete a győztesek játékszerévé vált – pontosan azt tették, amit Moltke Franciaországgal akart tenni. *Putyin nem fog egy geostratégiaiilag sértetlen Ukrajnát meghagyni, amely megpróbálja majd visszafoglalni a Donyec-medencét és bosszút állni, vagy a NATO hatékony előretolt bázisává válni.*⁵⁶ *Ehelyett Ukrajnát egy olyan szeméttelpeppé fogja átalakítani, amely soha nem lesz képes egy revánsháborút megvívni.* Clausewitz figyelmeztetett minket. Ő is írt a népi (totális) háború veszélyéről. A francia forradalomról így beszélt: »Most a háború a maga nyers erőszakosságával lépett elő. A háború visszatért a néphez, amelyet a hivatásos hadseregek bizonyos mértékig elválasztottak tőle; a háború levetette bilincseit, és átlépte annak határait, ami egykor lehetségesnek tűnt.«⁵⁷

*

Vö. Uő: Pourquoi les grandes puissances se font la guerre. *Le Monde diplomatique*, 2023/8., 1. és 10-11. (A továbbiakban Mearsheimer 2023.) L. még ehhez Tucker interviews Vladimir Putin in Moscow, Russia. February 6th, 2024. The Vladimir Putin Interview. The Interview. Published Feb 8, 2024. (Magyarul: Putyin: Néhány héten belül véget érhetne az orosz–ukrán háború. *Magyar Nemzet*, 2024. február 9. [<https://magyarnemzet.hu/kulfold/2024/02/putyin-nehany-heten-belul-veget-erhetne-az-orosz-ukran-haboru>])

56 Hasonló víziója van a Orbán Viktor magyar kormányfőnek is az orosz–ukrán viszonyról, aki egy Wolfgang Schüsselt volt osztrák kancellárnak adott minapi interjújában úgy fogalmazott, hogy – idézzük – „Ukrajna ott van a térképen, akár tetszik ez a világpolitikának, akár nem. Oroszország pedig újra és újra el fogja pusztítani Ukrajnát. *Oroszország soha nem fog elfogadni egy olyan EU- és NATO-tagot, mint Ukrajna a küszöbén. Soha.*” L. Orbán Viktor elárulta, számított-e az orosz agresszióra című sajtóanyagot. *Magyar Nemzet*, 2024. február 11. (forrás: Die Presse, kiem. az eredetiben! B.-K. B.)

57 L. Putyin és Moltke a határokat feszegeti. L. Big Serge: *Substack* (<https://substack.com/@bigserge>) (az én kiemeléseim! B.-K. B.) A „moltkei háború” természetéhez l. még Olivier Kempf: Fracas des armes, épreuves des stocks. En Ukraine, un retour au conflit blindémécanisé. *Le Monde diplomatique*, février 2023, 12. L. bővebben Carl von Clausewitz: De la guerre, Paris, 1999, Perrin; Raymond Aron: Paix et guerre entre les nations. Paris, 2004 [1962], Calmann-Lévy; Les nouvelles formes de guerre. Nouvelles technologies, guerre cognitive, désinformation, actions clandestines... Paris, 2022, Éditions Les Équateur (Coll. „Le Rubicon”).

Eme tavaszi „vízióimat” tudományosan/hadtörténetileg is ’megtámogató’ betét után, amelyben a „magyar ábránd” – a kossuthi virtuális szabadelvű és „más ajkú” honpolgáraink számára is vonzó demokratikus Magyarhon a „Szent Istváni határok” megőrzésével – végét jelentő első világháború kirobbanásának egyik legfőbb oka: a fékezhetetlen *francia revánsvágy* s annak eredői is ott rejlenek, térjünk most vissza írásunk „főcspásának irányára”! Ugyanis aligha hihető, hogy hasonló rémlátomás⁵⁸ ne gyötörte volna meg az orosz–ukrán kapcsolatokat s egyáltalán a geopolitika/geostratégia egymástól nagyon eltérő felkészültségű, tudományos/szakmai rangú és a legkülönbélebb nemzetiségű „felkent” szakértőinek/képviselőinek az álmát. Legyenek bár amerikaiak, dánok, finnek, lengyelek, románok, kínaiak – vagy éppen oroszok. Akik ugyan, „nemzeti látószögük” (néhai Szűcs Jenőé a szó!) függvényében, a legváltozatosabb premisszákból kiindulva akár egymástól/egymással homlokegyenest eltérő következtetéseket vontak/vonnak le „Putyin háborúja” mélyebben rejtőző okairól, jelenlegi (óráról órára változó) kimeneteléről és lehetséges – be nem látható (csupán sejthető) – következményeiről.

De egy dologban minden valószínűség szerint egyet kell, értsenek jelen sorok szerzőjével: napjainkban nincs s nem is képzelhető el időszerűbb problémahalmaz az apai ágon a kihalóban levő finnugor vepsze⁵⁹ etnikumból származó Vlagyimir Putyin által indított „különleges hadműveletnél”. Még akkor is, ha a szintén megoldhatatlan⁶⁰ izraeli–palesztin konfliktus a „nagyorosz”

58 Az erről szóló publikus értesülések erősen ellentmondásosak, s egyelőre inkább a nyomásgyakorlás eszközeinek látszanak: Hercsel Adél: Medvegyev: Oroszország elsőként veheti be a nukleáris fegyvereket. *Economx.hu*, 2023. április 25. (<https://www.economx.hu/kulfold/medvegyev-oroszország-nukleáris-fegyverek.770435.html>); Megérkeztek az első orosz taktikai atomfegyverek Fehéroroszországba, amelyek egy része háromszor erősebb annál, mint amilyeneket az Egyesült Államok 1945-ben ledobott Hirosimára és Nagaszakira – jelentette be Aljakszandr Lukasenka fehérorosz vezető kedden [2023. június 13-án] egy késő esti televíziós interjújában. *Világgazdaság*, 2023. június 14. (<https://www.vg.hu/2023/06/meg...>); Putyin szerint nincs szükség nukleáris fegyver bevetésére. *Ripost*, 2023. június 17. (<https://ripost.hu/politik/2023/06/putyin-szerint-nincs-szukseg-nukleáris-fegyver-bevetesere>); Kuli Orsolya: Putyin a rettegett atomkofferrel jelent meg Kínában, *Index*, 2023. október 18. (<https://index.hu/kulfold/2023/10/18/haboru-orosz-ukran-konfliktus-oroszország-vlagyimir-putyin-nukleáris-fegyver-cseget-borond/>); Putyin atomfegyverekkel hadonászik, és szerinte erre nagyon is szükség van. *Index*, 2023. december 13. (<https://index.hu/kulfold/2023/12/13/vlagyimir-putyin-oroszország-elnokvalasztas-egyesult-allamok-orosz-ukran-haboru/>); Ettől a bejelentéstől rettegett Európa. *Magyar Nemzet*, 2023. december 26. (<https://magyarnemzet.hu/kulfold/2023/12/ettol-a-bejelentestol-rettegett-europa>); Vö. Lóránt Károly: Semlegesség helyett atomháború? *Magyar Hírlap*, 2022. március 12., 11. Balogh Tamás Márk (2022): Mikor és miért veheti be Oroszország az atomfegyvert Ukrajnában? *Origo*, 2022. október 15. (<https://www.origo.hu/nagyvilag/20221011-oroszország-nukleáris-fegyverek-hasznalata-mikor-es-miert.html>)

59 Vö. Bereczki András: A vepszék története. In Nanovszky György (szerk.): *Nyelvrokonaink*. Budapest, 2000, Teleki László Alapítvány, 55–57.

60 „A britek bölcsen még azelőtt visszavonultak Indiából és később a Közel-Keletről, mielőtt erre rákényszerítették volna őket (noha olyan vallási és etnikai erőszakot hagytak hátra, ami

stratégiai célkitűzésektől aligha függetleníthető legújabb, 2023. október 7-e óta zajló fordulata jódarabig eltereli róla a világ közvéleményének figyelmét – s megosztja, egyszersmind nyugtalanító módon apasztja a még mindig meglevő dominanciája ellenére korántsem kimeríthetetlen amerikai ipari és katonai potenciált...⁶¹

(Folytatjuk)

Sulyok Gabriella: Orfeusz útján XVI.

mérhetetlen emberi tragédiákba torkolt Indiában, és egy olyan *megoldhatatlan izraeli–palesztin politikai konfliktus*ba, amely még mindig kísérti a Nyugatot a Közel-Keleten.)” L. Brzezinski 2013, 31–32, 56 (az én kiemelésem! – B.-K. B.).

- 61 L. erről egy magas rangú amerikai kormányzati tisztviselő, a washingtoni védelmi minisztérium beszerzésért felelős államtitkára (William LaPlante) véleményét: Pentagon: Washington elveszitheti a fegyverkezési versenyt Kínával szemben. *Magyar Nemzet*, 2023. december 4. (<https://magyarnemzet.hu/kulfold/2023/12/pentagon-washington-elveszitheti-a-fegyverkezési-versenyt-kinaval-szemben>) Vö. Emmanuel Toddnak írásunk 46. sz. jegyzetében hivatkozott álláspontjával!